

**וְכֵן נֶכֶד** - שבו נאמר 'כל בן נכר לא יאכל בו' (שמות יב, מג). ובן נכר הוא ישראל רשע וערל לב העושה עבירות במזיד, אף שאינו מומר לכל התורה, ונקרא בן נכר לפי שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים (ע"פ אונקלוס שם, רש"י לעיל כח, ו, זבחים יח, ב), ומדובר שלאחר שחיתת קרבן פסח עשה תשובה וכעת הוא ישראל גמור, ומה שאינו יכול לאכול קרבן פסח כיון שלא נמנה עליו, אבל מצה הוא אוכל (תוס' ד"ה כל). ויש שפירש, שכן נכר הוא המשומד לעבוד עבודה זרה ואינו רוצה להיות משומד למצוות הפסח, ומכל מקום אינו יכול לאכול קרבן פסח אלא רק מצה (מאירי לעיל כח, ב) בפי' האחרון, רמב"ם קרבן פסח ט, ז, ספר המצוות ל"ח קכח), ויש שפירש, שמדובר על גוי או ישראל משומד שאינם מודים בקרבן פסח ונכרים הם אצל קרבן פסח, וכן הדין שכל מי שלא נמנה על קרבן פסח נכרי הוא (בכור שור שמות יב, מג).

ואיסור 'בן נכר', הינו למאכיל, שלא הזהירה התורה את בן הנכר שלא יאכל, כיון שאינו מקיים מצוות ה', אבל המאכיל עובר בלאו אלא שאינו לוקה (רמב"ם ספר המצוות שם וקרבן פסח שם, ע"פ מנחת חינוך מצוה יג אות א, ורלב"ג שמות שם), מפני שלא אמרה התורה בפירוש 'לא תאכילום' (כסף משנה קרבן פסח שם). ויש שכתב, שיש איסור על ה'בן נכר' שלא יאכל קרבן פסח (סמ"ג לאוין שנג).

**מִה שְׂבִיעִי רְשׁוּת אֶף שְׁשֶׁת יָמִים רְשׁוּת** - שבשאר הימים יכול לאכול בשר בלא לחם, ואינו חייב לאכול מצה (רשב"ם). ויש שכתב, שבשאר הימים אף שאינו חייב, מכל מקום אם אכל מצה מקיים מצוה זו, ומה שאמרו 'רשות' אינו אלא לגבי החיוב של הלילה הראשון (חזקוני שמות יב, ח, ע"פ שו"ת חתם סופר יו"ד קצא; משנ"ב תעה, מה, בשם הגר"א), ואף לדעת הסוברים שמקיים מצוה באכילת מצה בכל שאר הימים, אין לברך 'על אכילת מצה' (מהרש"ם רט, ובהשמועות). ויש שביאר, שאין גדר המצוה עצם אכילת המצה כל שבעה, אלא המצוה היא באכילת דבר הראוי להחמיץ כשהוא מצה, ומתקיים בכך הרחקה ופרישה מחמץ ב'קום ועשה', וענין זה מתקיים גם באכילת מצה שאינה משומד (חוט שני פסח יז, כג, וראה מועד לדוד מועדים נד, הרחבת הדברים).

**מִשְׁנֶה. יִשְׁנוּ מִקְצָתָן** - לאחר שהתחילו באכילת הפסח או המצה הנאכלת זכר לקרבן פסח (רש"י, רשב"ם), לפי דעתם שרק המצה הנאכלת בסוף הסעודה היא לשם חובה (מרומי שדה לעיל קיט, ב) [וראה להלן דעת הסוברים שדין המשנה נאמר רק בקרבן פסח]. ויש הסוברים, שאף אם נרדם מיד לאחר שהתחיל סעודתו (דרכי משה או"ח תעה אות ב, בשם מהר"ל, רמב"ם חמץ ומצה ח, ד), לפי שדעתם שהמצה הנאכלת בתחילת הסעודה היא לשם חובה (מרומי שדה שם).

**יֵאָכְלוּ**, אף אלו שישנו יכולים להמשיך ולאכול (ר"ן על הר"ף).

**כּוֹלֵן לֹא יֵאָכְלוּ**, שאין קרבן פסח נאכל בשני מקומות, וכן הדין באכילת מצה אחרונה שהוא זכר לפסח (רש"י, רשב"ם). ויש שפירש שדין המשנה הוא רק לענין קרבן פסח שאינה נאכלת בשני מקומות, אבל לא לענין מצה שנאכלת בשני מקומות (תוס' לעיל קיט, ב ד"ה אומר, בעל המאור). או שטעם האיסור הוא משום היסח הדעת בקדשים, וזה אינו שייך במצה (ראב"ד על הר"ף, בשם הירושלמי י, ז, וחמץ ומצה ח, ד). ויש שכתב, שהטעם שאינם יכולים להמשיך ולאכול את הפסח, כיון שישן סילק סעודתו ואין מפטירין 'אחר הפסח' אפיקומן [וכדעת שמואל ורבי יוחנן ולעיל קיט, ב) שאף באותו מקום אסור לאכול], ולהלכה שאין מפטירין 'אחר מצה' אפיקומן, הדין נוהג אף במצה (מגיד משנה חמץ ומצה ח, יד, בדעת הרמב"ם).

**מִפְטִירִין אַחֵר מִצָּה אֶפִיקוֹמָן**, אף שהמצה נאכלת זכר לפסח, אין נוהגים בה את הדין שאין לאכול אחריה (ע"פ ר"ן על הר"ף), לפי שאין צריך לאכול את המצה על השובע (תוס' ד"ה מפטירין, מאירי). ואינו סובר כדעת רב יוסף בשם שמואל לעיל (קיט, ב) שאף במצה יש דין שלא ישכח טעמה (ע"פ הרשב"ם, ראה ביאורנו לעיל קיט, ב ד"ה אומר), או שכיון שהמצה היא רק זכר לפסח, אין נוהג בו כדין הפסח (ע"פ הרמב"ן, ראה שם).

**דִּילְמָא אֲתִי לְמִיכַל אֲכִילָה גָּסָה אֵימָא לֹא קָא מִשְׁמַע לָן**, ויכול לאכול את המצה בסוף הסעודה לכתחילה, לפי שבאותה סעודה אין חשש לאכילה גסה, שכל זמן שלא הפסיק אכילתו תאוותו נמשכת ולא יבא לידי אכילה גסה, אבל מבעוד יום אסור [ראה לעיל (קד, ב)], משום שמסעודה לסעודה חוששים שיבא לידי אכילה גסה (רבינו דוד, ח' הר"ן).

**וּמְרוֹר דְּרִבְנָן** - שתיקנו לאוכלו זכר ל'ומררו את חייהם'. ותיקנו זאת רק אם אוכל גם מצה, אבל אם אין לו מצה לא תיקנו לאכול מרור, שאם אינו עושה זכר לגאולה אינו עושה זכר ל'ומררו' (חסדי דוד על התוספתא פסחים סוף פרק ב, וראה שפת אמת קרבן פסח ח, ב, שהסתפק בזה).

**דְּכְתִיב עַל מִצּוֹת וּמְרוֹרִים בְּזִמְן דְּאֵימָא פֶּסַח יֵשׁ מְרוֹר**, מאחר שתולתה התורה חיוב מרור עם חיוב הפסח, נלמד שמרור אינה מצוה עשה בפני עצמה, אלא פסח ומרור הם מצוות עשה אחת לאכול את המרור יחד עם הפסח, אבל אכילת מרור בלא פסח אינה מצוה כלל, אכן, כשאין מצוה ומרור, יוצאים בפסח לבדו (רמב"ם חמץ ומצה ז, י' בספר המצוות עשה נ, רמב"ן שמות יב, ח). ויש שפירשו, שבזמן הבית שיש חובת פסח, אף אם אינו אוכל פסח חייב באכילת מרור (מאירי לעיל כח, ב, ביאור הגר"י פערלא על הרס"ג עשה מז, בדעת הרס"ג, ח' הגר"ח ס' מא בדעת רש"י). ויש שפירש, שזהו רק לדעת רבא שאין מצוה באכילת מרור בלא פסח, אבל לדעת ר' אחא בר יעקב בגמ' להלן, בזמן שיש פסח אף מי שאינו אוכל קרבן פסח כגון טמא וערל, חייב באכילת מצה ובמרור (מנחת חינוך מצוה יז אות כז).

**מִצָּה וּמְרוֹר נְמִי לֹא יִכּוֹל קָא מִשְׁמַע לָן**, מרור אינו אוכל לפי שאינם אוכלים קרבן פסח, ובין לדעת רבא ובין לדעת רב אחא בר יעקב מצוות אכילת מרור תלויה באכילת קרבן פסח, ונקטה הגמ' מרור בשיגרת לשון, שבדרך כלל מצה ומרור מוזכרים יחדיו (ע"פ רבינו דוד וחי' הר"ן לעיל כח, ב). ויש שכתב, שבא הכתוב להתיר אכילת מצה ומרור למי שאינו אוכל פסח, אבל אין באכילת המרור קיום מצוה (מעשה ניסים [ל"א בן הרמב"ם], ו, מנחת חינוך מצוה יז אות כז בדעת הרמב"ם). ויש שכתב, שאף שאינו אוכל קרבן פסח חייב לאכול מרור, וכוונת דברי רבא הם דוקא בזמן הזה לפי שאינו ראוי לקרבן פסח, אבל בזמן הבית אף מי שאינו אוכל קרבן פסח חייב בין במצה ובין במרור (ע"פ מאירי שם בפי' ראשון, מעשה ניסים שם, בשם ר' דניאל הבבלי, ח' הגר"ח ס' מא, בדעת רש"י).

**דִּלָּא אֶרְעִי מַעְרַל** - שלא מל מחמת אונס, כגון שמתו אחיו מחמת מילה (רש"י לעיל כח, ב), אבל אם לא מל מחמת שהוא משומד, הרי הוא בכלל 'בן נכר' (רש"י שמות יב, מח). ויש שסבור, שמי שמתו אחיו מחמת מילה אינו נחשב 'ערל' שהרי אסור לו למול, אלא ערל היינו מי שהוא מומר לערלות (תוס' זבחים כב, ב, בשם ר"ת), ולדעה זו, 'בן נכר' הוא דוקא המשומד לעבודה זרה, ואין ללמוד ממנו למי שאינו מל במזיד, שהמשומד לעבודה זרה נקרא משומד לכל התורה (רא"ש שמות שם, מג). והאיסור הוא על ערל עצמו, שאין לו לאכול ואם אכל לוקה (רמב"ם ספר המצוות ל"ח קכז, וקרבן פסח ט, ז).